УДК 336.77

Денис О. Б.
Львівський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ БЮРО В УКРАЇНІ

Досліджено вітчизняний досвід роботи кредитних бюро. Висвітлено специфіку роботи кредитних бюро в Україні та їх роль у зниженні інформаційної асиметрії між банками та боржниками. Окреслено взаємовідносини кредитних бюро та банків. Визначено основні проблеми та перспективи розвитку кредитних бюро в Україні.
Ключові слова: банк, конфлікт, кредит, кредитні бюро, ринок банківських послуг, регулятори.

Постановка проблеми. Серед проблем розвитку банківського сектору України питання неповернених кредитів займає важливе місце. Традиційно однією з вагомих причин проблемності роботи банків із боржниками теоретики вказують недостатньо об'єктивну оцінку фінансово-економічного стану позичальників. Наслідком неналежної оцінки надійності та платоспроможності позичальника, його гарантій та поручительств є шахрайство позичальників, підвищення кредитних ризиків, утрата фінансової стійкості банківських установ.

Самостійно банки не завжди можуть сформувати інформаційну базу про всіх позичальників-боржників і, відповідно, оцінити наявні та потенційні кредитні ризики позичальників. У результаті кредитні бюро виступають, як свідчить досвід країн із розвиненими банківськими системами, ефективним інститутом, здатним вирішити проблему формування прозорої інформаційної бази про боржників для банків. В Україні кредитні бюро є порівняно новими ринковими інститутами, основні форми, інструменти, механізми діяльності яких ще формуються.

З огляду на вищенаведене, актуальність дослідження вітчизняного досвіду роботи кредитних бюро не викликає сумніву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам роботи кредитних бюро присвячено публікації Н. Дехтяр, О. Кобилецької, М. Колісника, Д. Котляр, Е. Орлюк, Т. Наумової, Н. Пігуль, В. Пірог та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне напрацюванням науковців, слід відзначити, що в умовах швидких змін економічної ситуації в банківському секторі необхідним є доповнення проблематики проведенням емпіричних досліджень сучасних тенденцій розвитку кредитних бюро та їх проблемності в Україні.

Мета статті полягає в аналізі діяльності кредитних бюро в Україні, визначенні ключових проблем та перспектив розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ознайомлення з емпіричними даними свідчить, що увага практиків та теоретиків в Україні до проблематики формування інформаційного простору щодо боржників для фінансових установ активізувалася на початку 2000-х років.

Першим кроком до зниження інформаційної асиметрії між банками та боржниками стало створення Державного реєстру. Так, у середині 2001 р. Національним банком України була сформована єдина інформаційна система «Реєстр позичальників» для отримання банківськими установами інформації про своїх потенційних клієнтів, які мають прострочену заборгованість за кредитами. Учасниками системи стали близько 100 банків та інших фінансових установ. Однак, як зазначають М.К. Колісник та О.І. Кобилецька [1], незначний обсяг бази даних Реєстру, відсутність затвердженого законом порядку надання інформації, що втримується в ньому, стали перешкодою для подальшого розвитку цієї бази даних та її широкого використання у практиці кредитування.

Частково вирішення інформаційних проблем між вітчизняними банками та боржниками відбулося з появою кредитних бюро. Формування перших бюро кредитних історій в Україні розпочалося в 2005 р. із прийняттям Закону «Про організацію формування та обігу кредитних історій», який визначив основні вимоги до створення кредитних бюро, правила формування та ведення кредитних історій, права учасників процесу кредитування, вимоги до захисту інформації, яка становить кредитну історію, тощо.

Зазначимо, що більшість норм основоположного Закону залишилися незмінними. До основних його положень на сучасному етапі належать такі [2]:

– кредитні бюро в Україні створюються у формі господарського товариства, статутний капітал яких має бути не менше 5 млн. грн. і формується виняткова за рахунок грошових коштів засновників;

– засновниками кредитних бюро можуть бути юридичні особи, які повинні здійснювати діяльність не менше трьох років із дня реєстрації та не мають заборгованості зі сплати податків та інших обов'язкових платежів за останні три роки;

– клієнтами бюро, крім банків, можуть бути небанківські фінансові установи, зокрема кредитні спілки, інші суб'єкти господарської діяльності, які надають послуги з відтермінування платежу або надають майно у кредит;

– доступ до інформації кредитних бюро мають не лише кредитори а й позичальники.

Крім Закону «Про організацію формування та обігу кредитних історій», основу регулювання діяльності бюро кредитних історій становлять закони України «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності», «Про банки та банківську діяльність», «Про інформацію».

Спочатку банки особливої уваги не придавали кредитним бюро. Визнання Національним банком України їх важливості відбулося в грудні 2008 р., коли він зобов'язав банки одержувати згоду позичальника на передачу кредитної історії до бюро кредитних історій. Якщо в кредитному договорі немає письмової згоди на збір, зберігання, використання та поширення через бюро кредитних історій інформації про позичальника, банк повинен класифікувати фінансовий стан позичальника як незадовільний. Це, своєю чергою, вплинуло

© Денис О. Б., 2016

Таблиця 1

Характерні ознаки діяльності кредитних бюро України

Назва кредитного бюро	Коротка характери-тика кредитного бюро	Характеристики баз даних кредитного бюро	Партнери кредитно-го бюро	Послуги для кредиторів від кредитного бюро	Послуги для позичальників від кредитного бюро
Міжнародне бюро кредитних історій	Засноване TAS Group і Національною асоціацією кредитних союзів України в 2006 р. і одержало ліцензію в січні 2007 р.	База даних має 19 млн. записів, найбільш диверсифікована в роздрібному сегменті України. База містить як позитивні, так і негативні дані фізичних осіб і компаній	30 банків; 13 кредитних союзів; 12 фінансових компаній 1 оператор зв'язку	Компанія пропонує широку продуктову лінійку для роздрібного ризик-менеджменту – 24 продукти, які охоплюють увесь життєвий цикл кредиту, від заявки до колекшена, у тому числі: – кредитні звіти (6 видів); – верифікація позичальника; – скорингова оцінка позичальника; – моніторинг позичальника; – підтримка процедур стягнення; – верифікація системи ризик-менеджменту; – пакетні обробки; – бенчмаркинг МБКІ; – маркетинговий аналіз	Бюро пропонує онлайн-доступ до кредитної історії позичальників, але за плату. Щоб отримати безкоштовний звіт, позичальник повинен прийти особисто або відправити нотаріально завірений запит поштою
Роздрібне бюро кредитних історій	Бюро отримало ліцензію у 2014 р. Інформація про бюро в мережі Internet відсутня	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Н.д.
Універсальне бюро кредитних історій	Бюро отримало ліцензію у 2014 р.	1 792 557 кредитних історій 1 234 949 суб'єктів кредитних історій 18 633 запитів у бюро	4 банки (Forward Bank, Credit Optima bank, Промислово-фінансовий банк, банк «Богуслав»; 29 кредитних спілок; 6 ТОВ.	Компанія пропонує: кредитний звіт; – API (Автоматична видача кредитних звітів у режимі реального часу у форматі JSON); – кредитний рейтинг (Звіт визначає кредитний рейтинг позичальника та ймовірність його дефолту); – пакетна обробка (обробка великої кількості кредитних історій одним пакетом. Дає змогу швидко та якісно оцінити кредитний портфель)	– Компанія пропонує: кредитний звіт; моніторинг запитів кредитної історії позичальника (миттєве сповіщення позичальника про запит або внесення змін до його кредитної історії по e-mail або СМС); кредитний рейтинг; захист персональних даних (блокування спроби сторонніх осіб отримати кредитну історію позичальника); доступ до власного кабінету (керування своєю власною кредитною історією)
Перше всеукраїнське бюро кредитних історій	Бюро отримало ліцензію у січні 2007 р. Його заснували 30 банків, Асоціація українських банків та дві страхові компанії. Найбільші клієнти – «Банк Аваль», «УкрСиббанк», «Укрсоцбанк», «Укрексімбанк», ВТБ, «Ощадбанк»	Н.д.	148 банків, (із них 4 з тимчасовою адміністрацією та 52 банки у стадії ліквідації), 73 фінансових компаній 11 інших компаній	Компанія пропонує широкий набір послуг: – кредитні звіти; – пакетні кредитні звіти; – моніторинг; – всеукраїнський сервіс протидії шахрайству «СОКІЛ»; – міжбанківська система обміну інформацією «AFRA»; – перевірка паспортів у базі МВС та ін.	Компанія пропонує один раз на рік безкоштовно отримати власну кредитну історію, звернувшись безпосередньо до офісу ПВБКІ, і необмежену кількість разів скориставшись послугами інформаційних ресурсів бюро
Українське кредитне бюро	Бюро було створено в 2010 р. групою компаній «Киберканал». Єдине бюро, що створене не під егідою банків. Відмінністю є надання загальної аналітики через Інтерент-ресурс	Н.д.	24 банки; 24 інших компанії	Компанія пропонує загальний перелік послуг: – надання послуг, пов'язаних зі збором, обробкою та аналізом інформації, що складає кредитну історію; – надання консультаційних послуг; – надання кредитних звітів; – надання кредитних звітів у формі розрахованого кредитного рейтингу суб'єкта кредитної історії тощо	Н.д.
Українське бюро кредитних історій	Бюро було створено в 2005 р. «ПриватБанком» спільно з іноземною компанією «БікОптіма Лімітед» і отримало ліцензію в січні 2007 р. На сьогодні володіє найширшими даними про клієнтів (з огляду на розмір «ПриватБанку» та активне довготривале наповнення баз даних)	37 420 503 кредитних історій; 22 059 983 суб'єктів кредитної історії; 2 293 партнера; 43 087 091 запитів до бюро; 2 782 076 негативних кредитних історій	77 банків; 135 кредитних союзів; 16 лізингових компаній; 4 страхові компанії; 90 бізнес-партнерів	– перевірка фізичних осіб (стандартний кредитний звіт, звіт «Кредитний бал», звіт «Моніторинг позичальника», СМС-повідомлення); – перевірка юридичних осіб (кредитний звіт, публічне досьє, статус контрагента, моніторинг контрагента); – інші послуги (кадрова безпека, доступ, виписки з державних реєстрів, сервіс приймання даних «Info-collection», звіт «Судові рішення», Anti Fraud System UBKI (AFS UBKI), звіт «Комунальні борги», сервіс для ОСББ	Право один раз на рік отримати свою кредитну історію безкоштовно. Можливості перевірити кредитну історію за допомогою різних додатків
Незалежне бюро кредит-них історій		Н.д.	Н.д.	Н.д.	Н.д

Джерело: складено автором на основі [5–10]

на розмір резервування банка за кредитом та підвищення інтересу банківських установ до роботи кредитних бюро [3].

На сучасному етапі більшість банків є партнерами кредитних бюро, значна частка при цьому співпрацює з декількома бюро. Здебільшого самі кредитні структури за участю асоціацій і виступають засновниками функціонуючих бюро кредитних історій.

Станом на 01.06.2016, за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, в Україні були зареєстровані сім кредитні бюро: Універсальне бюро кредитних історій, Міжнародне бюро кредитних історій, Незалежне бюро кредитних історій, Перше всеукраїнське бюро кредитних історій, Українське бюро кредитних історій, Українське кредитне бюро, Роздрібне бюро кредитних історій [4]. Однак фактично із семи зареєстрованих бюро в Україні реально діють тільки п'ять, характерні ознаки яких узагальнено в таблиці 1.

Дослідження демонструють, що даних щодо «Роздрібного бюро кредитних історій» у мережі Internet немає. Інформація відносно «Незалежного бюро кредитних історій» обмежується даними про ліцензію та положенням про діяльність бюро.

Проведений аналіз практики роботи кредитних бюро в Україні та узагальнення коментарів дослідників дають змогу стверджувати, що інститут кредитних бюро в Україні в цілому ще не працює належним чином. Кожне з функціонуючих бюро володіє певними сегментами інформації, які відрізняються за обсягами. Лідерами на ринку за кількістю партнерів роки виступають два кредитних бюро: «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій» та «Українське бюро кредитних історій». Разом із цим єдиної бази кредитних історій, з якою банкам було б зручно працювати, не існує. Між бюро відсутня належна співпраця, не відбувається обмін інформацією щодо основних кредитних продуктів банків, що в підсумку ускладнює банкам можливість відслідковувати поведінку боржника на ринку, отримувати інформацію щодо добросовісних позичальників.

Характер інформації, що надається як самими бюро, так і банківськими установами, також має низку недоліків.

По-перше, як відзначають Р. Кірхнер, Р. Джуччі та В. Кравчук [11], існує обмеженість самої інформації. У багатьох випадках банки або взагалі не повідомляють про кредитну інформацію, або обмежуються повідомленням «негативної» інформації (позитивні дані про своїх клієнтів банки часто не зацікавлені надавати через побоювання конкуренції за позичальників із боку інших установ). Окрім того, доступ бюро кредитних історій до державних реєстрів далекий від оптимального, особливо це стосується реєстрів Міністерства юстиції.

По-друге, сам формат надання інформації від кредитних бюро до користувачів є різним. Як наслідок, різні, не завжди відомі та не уніфіковані, методики розрахунку рейтингів надійності клієнтів ускладнюють можливості використання цієї інформації банками, або ніяк не враховуються останніми. Наприклад, у США більшість кредитних рейтингів визначає кредитоспроможність клієнтів на основі розрахунку балу FICO, розробленого американською компанією Fair Isaac Corporation. Кредитний бал FICO розраховується за п'ятьма критеріями: 35% кредитного балу – історія платежів, тобто своєчасна сплата рахунків, 30% балу формує сума, яку позичальники винні кредиторам, тривалість кредитної історії становить 15%, новий кредит – це 10% балу, а решта 10% залежить від видів кредитів, якими позичальники користуються [3].

Фахівці зазначають, що проблеми в роботі кредитних бюро та їх недостатня роль у зниженні кредитних ризиків банків найбільшою мірою обумовлені недоліками регуляторної політики інститутів [11]. Так, за ліцензування, регулювання та нагляд за бюро кредитних історій в Україні починаючи з 2009 р. відповідає Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (до 2009 р. регулятором діяльності бюро кредитних історій було визначено Міністерство юстиції (грудень 2005 р.)). З огляду на слабку інституційну спроможність Комісії, поточний режим ліцензування, регулювання та нагляду є слабким і призводить до низької ефективності бюро кредитних історій, які функціонують в Україні.

Національний банк України, який здійснює регулювання та нагляд за банківським сектором, впливу на роботу кредитних бюро та співпраці з останніми немає. Відповідно, сформована Національним банком України єдина інформаційна система «Реєстр позичальників» та дані приватних кредитних бюро не є взаємодоповнюючими.

Висновки. Отже, за результатами дослідження слід відзначити, що подальший розвиток кредитних бюро в Україні та їх роль у зниженні кредитних ризиків банків залежатиме від впливу центрального банку на їх функціонування. При цьому важливими є два напрями робіт: 1) удосконалення існуючого реєстру позичальників при Національному банку України для формування єдиного інформаційного простору; 2) підтримка Національним банком України існуючих приватних реєстрів через видачу ліцензій, проведення перевірок. Основні аргументи на користь посилення впливу Національного банку України на роботу кредитних бюро зводяться до того, що НБУ, по-перше, має структуру, яка забезпечує контроль над діяльністю всіх без винятку банків України; по-друге, має унікальну розвинену телекомунікаційну мережу, що об'єднує всі банки України, яка дає змогу отримувати, обробляти і передавати значні обсяги інформації в електронному вигляді, тобто забезпечувати і вирішувати завдання управління базою даних [12]; по-третє, має належних фахівців, здатних надати професійні консультації та рекомендації існуючим кредитним бюро (із приводу уніфікації звітів, обміну інформацією, захисту інформації і т. д.).

Список використаних джерел:

1. Колісник М.К. Проблеми та перспективи функціонування бюро кредитних історій в Україні / М.К. Колісник, О.І. Кобилецька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19(2). – С. 208–220.
2. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2704-15.
3. Бюро кредитних історій (кредитні бюро) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.finrep.kiev.ua/download/fl_credit_history.pdf.
4. Державний реєстр фінансових установ, інші реєстри та переліки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestri-ta-pereliki.html.

5. Офіційний сайт ТзОВ «Універсальне бюро кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uncb.com.ua/.
6. Офіційний сайт «Міжнародне бюро кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://credithistory.com.ua/ua/.
7. Офіційний сайт ТзОВ «Незалежне бюро кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbki.com.ua.
8. Офіційний сайт «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pvbki.com/ukr/.
9. Офіційний сайт «Українське бюро кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ubki.ua/ua.
10. Офіційний сайт «Українське кредитне бюро» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://creditua.com.
11. Кірхнер Р. Вдосконалення системи функціонування бюро кредитних історій: Основні рекомендації. Серія консультативних робіт [PP/04/2012]. / Р. Кірхнер, Р. Джуччі, В. Кравчук. – Берлін-Київ. – Травень 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.beratergruppe-ukraine.de/download/Beraterpapiere/2012/PP_04_2012_ukr.pdf.
12. Новіков В. Кредитні бюро: проблеми і рішення / В. Новіков // Юридичний журнал. – 2004. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1414.

Денис О. Б.
Львовский учебно-научный институт банковского дела
ГВУЗ «Университет банковского дела»

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КРЕДИТНЫХ БЮРО В УКРАИНЕ

Резюме
Исследован отечественный опыт работы кредитных бюро. Освещена специфика работы кредитных бюро в Украине и их роль в снижении информационной асимметрии между банками и должниками. Показаны взаимоотношения кредитных бюро и банков. Определены основные проблемы и перспективы развития кредитных бюро в Украине.
Ключевые слова: банк, конфликт, кредит, кредитные бюро, рынок банковских услуг, регуляторы.

Denys O. B.
Lviv Institute of State Banking University
SHEE «Banking University»

PROBLEMS AND PROSPECTS OF CREDIT BUREAU IN UKRAINE

Summary
The domestic experience of credit bureaus is studied. The specific of the role of credit bureaus in reducing the information asymmetry between banks and debtors are shown. Outlined the relationship of credit bureaus and banks is shown. The basic procedures of credit bureaus in Ukraine are concidered.
Keywords: bank, conflict, loan, credit bureaus, the market of banking services, regulators.

УДК 336.146

Іванова А. М.
Тернопільський національний економічний університет

ФІСКАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Досліджено практичні аспекти функціонування фіскальних дисбалансів в Україні. Проаналізовано динаміку фіскального балансу за 2011–2015 рр. Виявлено вертикальні фіскальні дисбаланси на основі аналізу дохідної частини місцевих бюджетів. Запропоновано шляхи збалансування публічних фінансів в Україні.
Ключові слова: фіскальні дисбаланси, бюджетний дефіцит, державний борг, доходи бюджету, видатки бюджету.

Постановка проблеми. Кризові явища в суспільній та політичній сфері в Україні зумовили загострення фіскальних ризиків, що супроводжуються погіршення соціально-економічного становища, ускладненням умов для ведення бізнесу, соціальною напругою та посиленням нестабільності сектору державного управління. Наслідком цього стало нагромадження фіскальних дисбалансів та державного боргу до рівня, який загрожує поступальному розвитку економіки. Стабілізаційні заходи, які були проведені урядом у 2014–2015 рр. та які спрямовувалися на відновлення економічного зростання та поліпшення добробуту громадян не дали очікуваних результатів. Тому особливої актуальності набувають питання пов'язані із способами збалансування публічних фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дисбалансів публічних фінансів, зокрема їхній впливів на макроекономічні показники розвитку економіки, та шляхи їх подолання розкривалося у працях вітчизняних науковців, таких як: В. Кудряшов [1], А. Крисоватий [2], І. Крючкова, М. Скрипниченко, О. Черняк [3], С. Шумська [4], та закордонних, таких як: С. Барріоз, С. Лангедок, Л. Пенч [4], Дж. Сакс [5], Р. Прайс [6] та інші.

© Іванова А. М., 2016